

Лозовой С. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого,

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.

У статті розглянуто актуальні теоретичні питання спеціальної дисциплінарної відповідальності спеціальних суб'єктів трудового права, зокрема, суддів, проаналізовано вітчизняне законодавство з порушеної проблематики та погляди науковців. У підсумку, зроблено важливі висновки, які мають значення для правозастосовної практики.

Ключові слова: суддя, дисциплінарний проступок, спеціальна дисциплінарна відповідальність, стягнення, трудові обов'язки, посадові обов'язки.

Problem setting. *Reforming justice in Ukraine, expanding the list of grounds for bringing to disciplinary liability of judges as subjects of labor law leads to new, unresolved issues related to the above circumstances. One of the discussion issues today is the distinction of bringing to disciplinary liability of judges for certain types of offences, namely: disciplinary offense, which consists in violation of labor and official duties or committing actions (offences) incompatible with the official position of such person, actions (offense) that indicate dishonesty of the judge or may doubt on his integrity.*

Article's main body. *Consider the actual issues of special disciplinary responsibility borne by judges.*

Conclusions and prospects for the development. *Summarizing above-mentioned, we can draw the following important conclusions that are of relevance to the law-making process and law enforcement practice.*

1. *Based on the research carried out, it can be concluded that special disciplinary responsibility of a judge as a variety of disciplinary responsibility, should be considered as an opportunity of an authorized subject to apply measures of disciplinary coercion against judge, which are being stipulated in relevant labor laws, charters, regulations on labor discipline in case of non-fulfilment or improper fulfilment of labor and other civil servants' duties stemming from their labor functions, or if a special subject commits actions (offences), that indicate dishonesty of the judge or may doubt about his/her integrity which are in conflict with the official capacity to be performed by the latter.*

2. *Special disciplinary responsibility of judges shall be understood as a duty of an authorized subject of a public authority to apply disciplinary coercion measures against judges as well as public and power restrictions, deprivations of non-monetary nature involving the necessity to undergo punishment for guilty illegal non-performance or improper performance of labor duties or for the actions that are incompatible with judge's official capacity, as well as actions or inaction that indicate dishonesty of the judge or cause doubt about his/her integrity which are in conflict with the official capacity to be performed by the latter.*

3. *It is essential to distinguish the prosecution measures of disciplinary responsibility against judges in case of non-fulfilment or improper fulfilment of labor and other civil servants' duties stemming from their labor functions or, if a judge commits actions (offences), which are in conflict with the official capacity to be performed by the latter, as well as actions or inaction that indicate dishonesty of the judge or may doubt on his integrity.*

4. *It seems appropriate to introduce certain adjustments to the theoretical advances within the scope of the disciplinary prosecution against judges not only when the judges do not fulfil their labor and other duties stemming from their labor duty functions, but also when a judge commits actions (offences),*

which are in conflict with the official capacity to be performed by the latter, as well as actions or inaction that indicate dishonesty of the judge or may doubt on his integrity.

Key words: *judge, disciplinary offence, special disciplinary responsibility, sanctions, official duties.*

Постановка проблеми. Реформування правосуддя в Україні, розширення переліку підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, як суб'єктів трудового права призводить до того, що з'являються нові, невирішені питання, пов'язані з зазначеними вище обставинами. Одним із дискусійних питань на сьогодні є розмежування притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів за вчинення певних видів правопорушень, а саме: дисциплінарного проступку, що полягає у порушенні трудових та посадових обов'язків або вчинення суддею дій (проступку), несумісних з посадовим становищем такої особи, дій (проступку) що свідчать про недоброчесність судді або можуть викликати сумнів у його доброчесності.

Це питання набуває ще більшої актуальності в умовах прийняття нового Закону України «Про працю», при розробці якого слід приділити увагу нормам, що регулюють дисциплінарну відповідальність, оскільки цей інститут трудового права видається доволі дискусійним при розв'язанні трудових спорів уповноваженими суб'єктами.

Теоретична розробка та аналіз проблем, пов'язаних з особливостями притягнення спеціальних суб'єктів трудового права до спеціальної дисциплінарної відповідальності з підстави як невиконання або неналежного виконання службових обов'язків суддею так і у разі вчинення суддею дій (проступку), несумісних з посадовим становищем такої особи, дій (проступку) що свідчать про недоброчесність судді або можуть викликати сумнів у його доброчесності як юридичного факту в трудовому праві, має велике практичне значення. Розв'язання цих проблем дозволить удосконалити правові норми, що регулюють питання пов'язані з притягненням спеціальних суб'єктів до дисциплінарної відповідальності, сприятиме поліпшенню діяльності уповноважених органів та організацій, що застосовують дисциплінарну відповідальність та розв'язують трудові спори.

Мета даної статті розглянути актуальні питання спеціальної дисциплінарної відповідальності суддів.

Об'єктом даного дослідження виступили суспільні відносини, що виникають у зв'язку із притягненням до спеціальної дисциплінарної відповідальності спеціального суб'єкта.

Предметом дослідження слугує система правових норм, що регламентують питання, пов'язані з притягненням до спеціальної дисциплінарної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень. Окремим питанням притягнення до дисциплінарної відповідальності приділяли увагу у своїх наукових працях такі вітчизняні учені-правознавці, як М. І. Іншин, О. І. Процевський, С. М. Прилипка, О.Є. Луценко, О.В. Черкасов, та ін.

Виклад основного матеріалу. Поряд із загальною дисциплінарною відповідальністю в трудовому праві законодавством про працю закріплено наявність та поняття спеціальної дисциплінарної відповідальності.

Так, на переконання В.Г. Самойлова, спеціальна дисциплінарна відповідальність – це вид і міра примусового зазнання працівником окремої категорії позбавлень немайнових благ, що полягає у необхідності понести покарання за винне протиправне невиконання або неналежне виконання вільно прийнятих ним за трудовим договором спеціальних трудових обов'язків [165, с. 9].

Подібне визначення наводить К.В. Коваленко, який під спеціальною дисциплінарною відповідальністю розуміє зазнання особою, винною у порушенні норм трудової дисципліни, негативних наслідків з боку уповноваженого суб'єкта, що виражається в дисциплінарних

стягненнях, види та підстави застосування яких передбачено спеціальними нормативно-правовими актами (закони, статути, положення) [5, с. 235].

Таким чином, спеціальну дисциплінарну відповідальність слід розуміти як різновид дисциплінарної відповідальності, що полягає у застосуванні до окремої категорії працівників заходів дисциплінарного примусу, визначених відповідними законами, статутами, положеннями про дисципліну праці, у випадку невиконання або неналежного виконання працівниками своїх трудових обов'язків.

Відмінність спеціальної дисциплінарної відповідальності від загальної полягає у тому, що для окремих категорій працівників законами, підзаконними нормативно-правовими актами визначені різні склади дисциплінарних правопорушень та відповідно, передбачені різні стягнення. Однак, на думку правознавців, в цих актах не дотримано підходу, характерного для кримінального законодавства чи законодавства про адміністративні правопорушення, за яким тій чи іншій диспозиції, що містить конкретний склад правопорушення, відповідає та чи інша санкція [1, с. 69].

У різних сферах діяльності працівників, до яких можуть бути застосовані заходи спеціальної дисциплінарної відповідальності, діють нормативно-правові акти, що різняться за характером і юридичною силою. На відміну від загальної, спеціальна дисциплінарна відповідальність визначається у централізованому порядку нормативно-правовими актами, що поширюються на певну категорію працівників. За загальним правилом встановлення особливостей спеціальної дисциплінарної відповідальності на локальному рівні не допускається.

Системний аналіз трудового законодавства дозволяє зробити висновок, що спеціальна дисциплінарна відповідальність може бути застосована щодо:

1) державних службовців, Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015, № 889-VIII [2];

2) суддів, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016, № 1402-VIII [4];

3) працівників органів прокуратури, «Про прокуратуру» від 14.10.2014, № 1697-VII [8];

4) працівників дипломатичної служби, Закон України «Про дипломатичну службу» від 07.02.2018, № 2449-VIII [3];

5) деяких категорій працівників тих галузей економіки, де діють спеціальні статути чи положення про дисципліну:

- працівників залізничного транспорту, Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26.01.1993, № 55 [7];

- працівників спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб, Статут про дисципліну працівників спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р., № 1540 [10];

- працівників гірничих підприємств, Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 294 [6].

Однією з особливостей спеціальної дисциплінарної відповідальності й ознакою, за якою її можна відмежувати від загальної, є характер дисциплінарного проступку як підстава для реалізації заходів відповідальності. У цілому, склад дисциплінарного проступку, що є підставою для застосування до винного заходів спеціальної дисциплінарної відповідальності, не відрізняється від загального уявлення про єдність об'єктивних та суб'єктивних ознак дисциплінарного правопорушення. Однак окремі особливості такого складу містяться у нормативно-правових актах, що регулюють спеціальну дисциплінарну відповідальність. Так, відповідно до ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

1) умисне або внаслідок недбалості:

а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;

б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;

в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;

г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

г) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;

д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);

2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвочасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;

3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;

4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;

5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

б) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;

7) неповідомлення або несвочасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом);

8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими судьями;

9) неподання або несвочасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;

10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;

11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;

12) допущення суддею недобросовісної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;

13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації;

14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;

15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;

16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;

17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;

18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;

19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.

Виходячи з системного аналізу положень ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можна дійти висновку що усю сукупність правопорушень, що є підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності можна поділити на три групи.

Перша група підстав передбачає відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх трудових і службових обов'язків, тобто порушень, пов'язаних з здійсненням правосуддя та похідних посадових обов'язків. До таких порушень, зокрема, відносяться проступки, передбачені пунктами 1, 2, 4, 6, 13, 14, 18 наведеної статті.

До другої групи відносяться проступки, що передбачають відповідальність за дії несумісні з посадовим становищем особи, а саме дії, що шкодять авторитету судді та судової влади, за порушення правил етичної поведінки судді що ганьблять його як посадову особу держави або дискредитують судовий орган, в якому він працює, за вияв неповаги до держави, державних символів України, учасників судового процесу, тощо (п. 3 зазначеної статті).

Третя група підстав пов'язана з діями або бездіяльністю судді, що свідчать про недобросовісність судді або можуть викликати сумнів в його доброчесності. Цю групу складають підстави, передбачені п.п. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 19.

Окремо, вважаємо за необхідне зосередити свою увагу на складах дисциплінарних проступків другої та третьої груп. Така увага пов'язана насамперед з запровадженням законодавцем виняткових видів дисциплінарних стягнення за проступок несумісний з посадовим становищем судді та проступки, пов'язані з діями або бездіяльністю судді, що свідчать про недобросовісність судді або можуть викликати сумнів в його доброчесності. Застосування більш суворих заходів відповідальності порівняно з передбаченими КЗпП України обумовлено тим, що вчинення дисциплінарного проступку у сфері судочинства може спричинити більш тяжкі наслідки, оскільки завдання шкоди іміджу та інтересам держави, суспільним відносинам, що є базовими у будь-якому суспільстві, захисту законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Саме тому, відповідно до ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до суддів, порівняно з передбаченими чинним законодавством про працю України, можуть

застосовуватися більш жорсткі заходи дисциплінарного впливу, такі як: попередження; догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; суворі догани - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя - з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; подання про переведення судді до суду нижчого рівня; подання про звільнення судді з посади [4].

Висновок. Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі важливі висновки, які мають певне значення для законотворчої та правозастосовної практики.

1. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що спеціальну дисциплінарну відповідальність судді необхідно розглядати як різновид дисциплінарної відповідальності, що полягає у застосуванні уповноваженим суб'єктом до судді дисциплінарного примусу, визначеного спеціальним законом у випадку невиконання або неналежного виконання суддею своїх трудових та посадових обов'язків, вчинення суддею дій (проступку), несумісних з його посадовим становищем, а також діями або бездіяльністю судді, що свідчать про його недоброчесність або можуть викликати сумнів в його добродітності.

2. Під спеціальною дисциплінарною відповідальністю судді слід розуміти обов'язок уповноваженого суб'єкта органу державної влади та суддівського врядування у застосуванні до судді заходів дисциплінарного примусу, визначеного спеціальним законом, у вигляді обмежень державно – владного характеру, позбавлень майнового та немайнового характеру, що полягає у необхідності понести покарання за винне протиправне невиконання або неналежне виконання суддею своїх службових обов'язків, дії несумісні з його посадовим становищем, а також дії або бездіяльності судді, що свідчать про його недоброчесність або можуть викликати сумнів в його добродітності, що у випадках передбачених законом впливають на виконання або унеможливають виконання посадових обов'язків.

3. Необхідно розмежовувати підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у випадку невиконання або неналежного виконання своїх трудових та посадових обов'язків, вчинення дій (проступку), несумісних з посадовим становищем такої особи, а також діями або бездіяльністю судді, що свідчать про недоброчесність судді або можуть викликати сумнів в його добродітності.

4. Видається доцільним внесення певних коректив в теоретичні напрацювання та нормативно-правові акти щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності не тільки у випадку невиконання або неналежного виконання своїх трудових та посадових обов'язків, а і у випадку вчинення суддею дій (проступку), несумісних з його посадовим становищем, а також дій або бездіяльності судді, що свідчать про його недоброчесність або можуть викликати сумнів в його добродітності .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
3. Про дипломатичну службу : Закон України від 7 червня 2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19>
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Коваленко К. В. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2009. 207 с.
6. Про затвердження Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств : постанова Каб. Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 294. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 567.
7. Про затвердження Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту : постанова Каб. Міністрів України від 26 січня 1993 р. № 55. *Зібрання постанов Уряду України*. 1993. № 4–5.
8. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
9. Самойлов В. Г. Дисциплинарная ответственность в трудовом праве: Общая и специальная : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Москва, 2006. 177 с.
10. Про затвердження Статуту про дисципліну працівників спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб : постанова Каб. Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1540. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 1781.